

MEDİAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Haziran 2022, 5(1), 113-128

Geliş: 03.03.2022 | Kabul: 21.06.2022 | Yayın: 30.06.2022

DOI: 10.47951/mediad.1082460

Görsel/İşitsel Medyanın Din Eğitimindeki Materyal Değeri Üzerine Bir Doküman Analiz Çalışması

Saadet İDER*

Öz

Din eğitiminde materyal kullanımı, öğrenmeyi daha etkili ve kalıcı hâle getirmektedir. Özellikle görsel/işitsel materyaller, çoğunlukla soyut nitelik taşıyan dinî içeriği somutlaştırarak muhatabın pek çok duyusuna hitap etmektedir. Dinî bilgi, duygu ve tutum geliştirme sürecinde görsel/işitsel materyallerin işlevsel olduğu, bu sebeple görsel/işitsel medyanın din eğitiminde bir materyal olarak kullanılabilmesi düşünülmektedir. Bu anlamda Türkiye'deki görsel/işitsel medyada farklı inançlara ilişkin yayınların bulunduğu görülmektedir. Görsel/işitsel medyanın din öğretimindeki materyal değerini ortaya koymayı amaçladığımız bu araştırma, TRT belgesel kanalında yayınlanan İnsanlar ve İnançlar isimli program üzerine gerçekleştirilen nitel bir çalışmadır. Araştırma bulguları Skeie tarafından ortaya konulan din eğitiminin amaçları doğrultusunda, farklı inançlara saygı duyma, farklı inançlar hakkında bilgi edinme, kendi inancını keşfetme ve geliştirme şeklinde üç ana tema altında sunulmuştur. Araştırma sonucunda, TRT Belgesel kanalında yayınlanan ve farklı inançları konu edinen İnsanlar ve İnançlar isimli yayının Skeie'nin belirlediği din eğitiminin amaçlarına uygun nitelikte olduğu ve örgün din eğitiminde bir öğretim materyali olarak kullanılabilmesi sonucuna ulaşılmıştır.

Keywords: Din eğitimi, din öğretimi, öğretim materyali, görsel/işitsel medya

A Document Analysis on the Instrumental Value of Audiovisual Media in the Religious Education

Abstract

The use of materials in religious education makes learning more effective and permanent. In particular, audio/visual materials appeal to many senses of the interlocutor by making the religious content more concrete, which is mostly abstract. It is thought that audio-visual materials are functional in the process of developing religious knowledge, emotion and attitude, therefore, audio-visual media can be used as a material in religious education. In this sense, it is seen that there are broadcastings on different beliefs in the audio/visual media of Turkey. This research, which we aim to reveal the material value of audio-visual media in religious education, is a qualitative study on the program called People and Faiths broadcast on TRT documentary channel. Research findings are presented under three main themes as respecting different beliefs, acquiring knowledge about different beliefs, discovering and developing one's own belief, in line with the purposes of religious education put forward by Skeie. As a result of the research, it has been concluded that the publication named People and Beliefs, which is broadcast on TRT Documentary channel and deals with different beliefs, is suitable for the purposes of religious education determined by Skeie and can be used as a teaching material in formal religious education.

Anahtar Kelimeler: Religious education, religious teaching, teaching material, audiovisual media

ATIF: İder, S. (2022). Görsel/işitsel medyanın din eğitimindeki materyal değeri üzerine bir doküman analiz çalışması. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 5(1), s. 113-128.

* Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, sciftkat@erbakan.edu.tr , orcid.org/0000-0002-8826-4849, Konya, Türkiye

Giriş

Çokkültürlü toplumlarda farkı dinler/inançlar arasındaki gerilimi önleme ve bunun yerine saygı ve hoşgörüyü ikame etme çabası, din eğitiminde alternatif öğretim yaklaşımlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yaklaşımlar, farklılığı toplumun temel bir dinamiği olarak kabul etmekte ve inanç farklılığının hiçbir siyasî, hukukî ya da toplumsal soruna kaynaklık edemeyeceği hususunda birleşmektedir. Dolayısıyla inanç farklılığı kültürel bir zenginlik olarak görülmekte ve gösterilmekte, karşı dine/inanca karşı geliştirilecek olumlu bir anlayışın imkânı yine o dinlerin/inançların esasları ile temellendirilmektedir. Ancak inanç farklılığı, din eğitiminde süregelen arayış ve yeniliklere rağmen insanları ve toplumları çatışmaya iten unsurlardan biri olmaktan kendini kurtaramamıştır. İnanma eyleminin özüne uymayan dinî tutuculuk, savunmacı ve dışlayıcı bir tavırla başkalarının inancına müdahale etmeyi meşru göstermeyi başarmıştır. Diğer taraftan dinler/inançlar arasında empatik tutum geliştirme çabası ise, neredeyse dinleri/inançları tümüyle yok sayacak ölçüde esnek bir hâl almıştır. Din/inanç kavramları yerine kullanılan “dünya görüşü, yaşam felsefesi” vb. alternatif kavramlar belki de farklı inançların varlığını sürdürmesi yerine onların tümüyle yok olmasını amaçlayarak bu tespitimizi desteklemektedir. Dolayısıyla inanç farklılığı, din eğitiminde çözülmeyi bekleyen bir problem olma özelliğini sürdürmektedir.

Çokkültürlü toplumlarda farklı inanca sahip kimselerin din olgusu hakkında bilgi sahibi olması yeterli görülmemekte, aynı zamanda hem kendi inançları hem de diğer inançlar hakkında bilgi edinerek kişisel deneyimlerini keşfetmeleri ve başkalarının hayata bakışını anlamaları beklenmektedir (Okumuşlar, 2007, s. 256). Çünkü her bireyin farklı inanca mensup kişilerle karşılaşma olasılığı, kişinin sadece kendi dinini ve kendi geleneklerini tanımasını yetersiz kılmakta, bunun yanında diğer dinleri de tanımasını gerektirmektedir (Nazıroğlu, 2015, s. 210). Bu doğrultuda sunulacak din eğitiminin kişiye farklı inançları tanıtmaya ve onlarla birlikte yaşama kültürü kazandırması gerekmektedir. Bunun aksinde bir anlayışla tek bir dinin öğretildiği ve öncelendiği yaklaşımlar öz inancı geliştirirken farklı inançlar arasındaki gerilimi artırmaya hizmet etmektedir. Bu anlamda Skeie tarafından ortaya konulan din eğitiminin amaçları, bireyin hem kendi inancına hem de diğer inançlar hakkında bilgi ve anlayış edinmesini vurgulayarak çokkültürlü toplumlarda ihtiyaç duyulan kazanımlara dikkat çekmektedir. Bu sebeple yaptığımız çalışma, Skeie'nin ortaya koyduğu din eğitiminin amaçları doğrultusunda yapılandırılmıştır. Skeie'ye göre din eğitiminin amacı;

- Kişinin farklı inançlara karşı saygı duymasını ve çoğul bir yaşama karşı olumlu tutum geliştirmesini sağlamak,
- Dinler/inançlar hakkında bilgi ve anlayış edinmesine yardımcı olmak,
- Ahlaki ve manevi gelişimine katkı sağlamaktır (2006, s. 135).

Türkiye’de yapılan çalışmalarda din eğitiminin öncelikle bireyin kendi dindarlığını geliştirmek üzere bilgi ve beceri kazandırma amacını vurgulayan (Altaş, 2022, s. 55), yine din eğitiminin fıtratta yer alan inanma ihtiyacına cevap olarak din olgusunu kavrama ve kabul edilen dinin önerdiği yaşam biçimini öğrenme şeklindeki işlevlerini dile getiren (Okumuşlar, 2021, s. 61) ve din eğitiminin bir dinin dindarını yetiştirmenin yanında diğer dinler hakkındaki öğrenmeleri de kapsadığını ifade eden (Nazıroğlu, 2020, s. 23) görüşler yer bulmaktadır. Skeie ise din eğitiminde farklı inançlara yer verilirken öz inancın da desteklenmesi gerektiğini bilgi, inanç, tutum ve anlayış düzleminde kapsamlı bir şekilde sunduğu için yaptığımız çalışmada onun ortaya koyduğu amaçlar tercih edilmiştir. İlgili kazanımları sağlama noktasında öğretim sürecinde etkili olan öğretmen tutumu, öğrenci motivasyonu, ders içeriği, öğretim yöntemi, öğretim süresi ve öğretim materyali vb. pek çok hususun din eğitiminin amaçlarını karşılama hususunda ayrı bir önem taşıdığını söylemek

mümkündür. Yaptığımız araştırmada bu unsurlardan sadece biri üzerine çalışılmakta, çalışmanın kapsamı materyal kullanımı ile sınırlandırılmaktadır.

1. Din Eğitiminde Görsel/İşitsel Materyal Kullanımı

Din eğitiminde materyal kullanımı, çoğunlukla soyut nitelikte olan içeriğin sunumunda büyük önem taşımaktadır. Özellikle dinî duygu ve tutum geliştirme sürecinde, görsel/işitsel materyallerin etkili olduğu ortaya konulmuştur (Akyürek, 2011; Güneş, 2017). Çünkü öğrenme sürecinde ne kadar çok duyu organı aktif hâle gelirse, öğrenme de aynı oranda kalıcılık kazanmaktadır (Arslan & Adem, 2010, s. 65). Dolayısıyla öğrenciler görsel/işitsel materyaller yoluyla kendi inançları ya da farklı inançlar hakkında bilgi edinirken, aynı zamanda onların yaşantılarını gözlemekte ve içerisinde yaşadıkları fiziksel imkânlarla ve toplumsal yapıya dair anlayış edinmektedirler. Öğrencilerin farklı dinlere yönelik anlayış edinmesi, kendi inançları hususunda tutarlı ve sağlam bir anlayış geliştirmesi eleştirel düşünme becerisini de beraberinde getirmektedir (Bilgin, 2019, s. 49). İlgili materyaller öğrencilere salt bilgi edinmenin ötesinde dinî bilgiyi yorumlama, eleştirme ve farklı inançları karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Din eğitimindeki yorumlayıcı, sorgulayıcı, eleştirel öğrenme vb. yaklaşımların amaçları arasında bu becerilerin kazanımı yer almaktadır. Bu sebeple görsel/işitsel yayınların gerek öğretmen gerek öğrenciler için avantaj sağladığına; öğrenme sürecini aktif, öğretim sürecini ise verimli kıldığına inanılmaktadır. Literatürde inanç, ahlak ve ibadet eğitiminde film, video vb. dijital materyallerin etkisini konu edinen (Acar, 2021), Türkiye'deki medya ve din ilişkisini ele alan çalışmaların temel araştırma eğilimlerini inceleyen (Furat, 2019), Hz.Peygamber'in öğretiminde dinî içerikli televizyon kanallarında, YouTube kanallarında ve internet sitelerinde yer alan görsel/işitsel yapımları inceleyen (Baş, 2021), görsel ve işitsel yayınların toplumsal etkisinin Diyanet İşleri Başkanlığına yansımalarını ortaya koyan (Arslan, 2021) çalışmalar bulunmaktadır. Yapacağımız çalışma ise Skeie tarafından ortaya konulan din eğitimi amaçları doğrultusunda, görsel/işitsel medyanın din eğitiminde bir öğretim materyali olarak kullanılabilirlik durumunu incelemektedir.

Medya, kişilerin farklı amaç ve ihtiyaçlarını karşılayan bir araç olmaktan öte, insan yaşamının zorunlu bir ögesi hâline gelmiştir. Kişiler medyaya amaçlı bir erişim yerine, istemsiz bir yönelimle onun insan yaşamında yerleşik bir öge olmasını sağlamıştır. Bu eğilimi karşılıksız bırakmayan medya ise her yaş grubuna sunduğu içerik zenginliği ile muhatabıyla olan etkileşimini sürdürmektedir. Gençler üzerine yapılan bir araştırmada, onları etkileyen kurumlar arasında ailenin birinci sırada, medyanın ikinci sırada ve eğitim kurumlarının üçüncü sırada yer alması (Kocadaş, 2002, s. 207), medyanın insan yaşamındaki etkisini gözler önüne sermektedir. Diğer taraftan medyanın insan psikolojisi üzerinde yıkıcı etkisi olduğunu (Er vd., 2018), çocukların medya kullanımı üzerinde kontrolsüz kalan ailelerin çocuk istismarına kapı araladığını (Yıldırım, 2019) ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar dahi medyanın etki gücünü ispat etmekte ve medyadaki olumsuz yapımların varlığına dikkat çekmektedir. Bu anlamda medyada yer alan -amaç ve içerik itibarıyla- olumlu yapımların kıymeti kendini açıkça göstermektedir. Eğitim sürecinde bu tür yayınlardan yararlanmanın işlevsel olduğu düşünülmektedir.

Kitle iletişim araçları ile eğitim arasında sürekli bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür (Öztürk & Çetinkaya, 2021, s. 150). Özellikle televizyonun kitle iletişim araçları arasında sıklıkla başvurulan araçlardan biri olması, onun eğitsel işlevinden yararlanmayı anlamlı kılmaktadır. Bugün yeni medya geleneksel medyanın yerini almış ve izleyici/takipçi sayısı açısından geleneksel medyaya nicel bir üstünlük sağlamış olsa da, yeni medya üzerindeki denetimsizlik dikkate alındığında televizyon yayınlarının denetimli olması, geleneksel medyada nitelik açısından daha kıymetli ürünler ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Her ne kadar televizyon üzerindeki yaygın olumsuz algı onun eğitici rolünü gölgede bıraksa da, televizyon yayınları toplumsal değerlerin aktarılmasına, kişilerin bilgi düzeyinin artırılmasına ve onların dış dünyaya açılmalarına aracılık eden bir köprü durumundadır (Yağlı, 2013, s. 709). Aynı zamanda, televizyonun geleneksel eğitimden farklı olarak sahip olduğu görüntü unsuru eğitimi sıkıcı olmaktan uzaklaştırmaktadır (Aziz, 1975, s.

33). Bu sebeple televizyon yayınları, eğitim içeriğine ve hedeflerine uygun düştüğü takdirde çok kıymetli birer öğretim materyaline dönüşebilmektedir.

Dinleri/inanç sistemlerini konu edinen televizyon yayınları, kişilerin dinî kimlik gelişimine dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır. Bu hususta televizyon yayınlarının kişilerin din anlayışındaki etkisi yadsınamaz boyuttadır. Çünkü modern dünyanın en önemli aktörü olan medya, din olgusunun seküler bir anlayıştan dışlanamayacağını anlayarak kişilerin dinî kimliğinde yer bulmak adına din olgusunu her fırsatta işlemektedir (Çetin, 2021, s. 138). Dolayısıyla din olgusu ile medya arasında sürekli bir etkileşimin varlığından söz etmek mümkündür. Bir taraftan din, medya kuruluşlarına etkide bulunurken diğer taraftan medya, dinin sunumunda müessir olmaktadır (Güneş, 2018, s. 208). Bu anlamda Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) tarafından çok sayıda dinî içerikli yayının ortaya koyulduğu görülmektedir.¹

Türk yayıncılığında başat bir kurum olan TRT, kuruluşundan itibaren yayıncılıkta bir okul vazifesi görmektedir (Karabulut, 2018, s. 44). Tarafsız yaklaşımı ile diğer yayın kuruluşlarına örnek teşkil eden TRT Türk kültürünü, Türk dilini, Türk müziğini, Türk edebiyatını vb. tanıtmaya gayreti ile geniş bir izleyici kitlesine ulaşmaktadır. Milli ve dinî değerlerin aktarımında öncülük eden TRT, çatısı altındaki TRT Müzik, TRT Avaz, TRT Belgesel vb. kanallar aracılığıyla pek çok disiplin için eğitsel değer taşıyan yayınlar ortaya koymaktadır. Bu noktada TRT’de yayınlanan dinî içerikli yapımların din öğretiminde bir materyal olarak kullanılabilirliği düşünülmektedir. Bu hususta, TRT’nin yayın esasları ilgili yayınların eğitsel amaçla kullanılabilirliğini delillendirmektedir:

“... Dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak yahut sair herhangi bir yoldan bu kavramlara ve görüşlere dayanan bir Devlet düzeni kurmak amacı güden rejim ve ideolojilerin propagandasına yer vermemek, genel ahlakın gereklerini, milli gelenekleri ve manevi değerleri gözetmek, Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak, kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak, toplumun beden ve ruh sağlığına zarar verecek hususlara yer vermemek” (TRT, 2022).

Farklı coğrafyalarda yaşanan inançlara dair doğru ve güvenilir bilgi edinmeye imkân veren TRT yayınları, kişisel çaba ile erişilemeyecek gerçeklikleri ortaya koymaktadır. Yerel inanç sistemlerinin çeşitliliği ve kapalılığı sebebiyle bunlar hakkında yazılı kaynaklardan bilgi edinmek pek mümkün değildir. Bu anlamda inançları kendi coğrafyasında, kendi inananlarının tecrübeleriyle ortaya koyan TRT, din eğitimi için materyal değeri taşıyan nitelikli yapımlar ortaya koymaktadır. Bu durumu ispat etmek üzere gerçekleştirdiğimiz araştırmada TRT Belgesel kanalında yayınlanan İnsanlar ve İnançlar isimli programın din eğitiminde bir öğretim materyali olarak kullanılma imkânı incelenmiştir.

2. İnsanlar ve İnançlar Programı

İnsanlar ve İnançlar, TRT Belgesel kanalında yayınlanan ve farklı dinleri/inançları konu edinen bir programdır. Yapımcısı Mustafa Koçyiğit olan programın yapılış amacı yaşayan dünya dinlerini, sıradışı gelenek ve inanışları, dinlerin ritüellerini ve farklı insan hikayelerini ortaya koymaktır (TRT Belgesel, 2022a). Her insanın içinde büyüdüğü kültüre yaptığı özgün dokunuşlarla yaşamını sürdürdüğünü savunan TRT Belgesel, izleyicisine insanlığın ortak birikimini keşfetme imkânı sunmaktadır (TRT Belgesel, 2022b). 13 bölümden oluşan programda farklı coğrafyalarda yaşayan insanların inançları tanıtılmakta ve belirli inanç figürleri üzerinden o inanca ait tecrübe ve ritüellere yer verilmektedir. Her bölümün başlangıcında, ilgili inancın yaşandığı ülkenin/şehrin nüfusu, coğrafi özellikleri, jeopolitik konumu, sosyo-ekonomik durumu, dinî yapısı hatta siyasi tarihi vb. hususlar hakkında bilgi verilmektedir. Bu durum, dinin toplumsal bir gerçeklik olduğunu ve toplumun diğer bileşenleri ile etkileşimli olduğunu ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

İnsanlar ve İnançlar programı Budizm, Hinduizm vb. tanınmış inançların yanında, Animizm, Sihizm vb. daha az bilinen alt inanç sistemlerini de konu edinmektedir. Hindistan, Brezilya,

Filipinler, Tayland vb. ülkelerin tercih edilmesi, o ülkelerdeki inanç çeşitliliği sebebiyle anlamlı bulunmaktadır. Farklı inançlara mensup kişilerin kendi dilinden yapılan alıntılar ve kendi yaşamından alınan kesitler içeriğin gerçekliğini ortaya koymaktadır.

Programın süresi 25-27 dakika arasında değişmektedir. Yayın dilinin Türkçe olması, farklı bir dildeki diyalog ve anlatıların ise Türkçe'ye çevrilmiş olması yine öğretim sürecinde kullanılacak bir materyal için avantaj durumundadır. Ayrıca anlatımın oldukça açık ve anlaşılır olduğu, sunumun kısa ve öz cümlelerden oluştuğu dikkat çekmektedir.

Yayınlarda belirli bir inanca mensup kişilerin dinî tecrübeleri üzerinden o inancın esasları ve ritüellerine yer verilmektedir. Bazen karakter sayısı ikiye çıkmakta ve iki figürün inançla ilişkili tecrübeleri eş zamanlı olarak sunularak muhataba farklı inançları ya da aynı inanç içerisindeki farklılıkları kıyaslama imkânı sağlamaktadır. Ava çıkma, sürü otlatma, kız isteme, evlenme vb. hakkında farklı kültürlerde yer etmiş farklı inanışlar gerçek karakter ve gerçek yaşantılarla aktarılmaktadır.

3. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın temel problemi, din eğitiminde görsel işitsel medyayı bir öğretim materyali olarak kullanma imkânıdır. Bu sebeple görsel/işitsel medyadaki dinî içerikli yapımların din eğitiminde araçsal bir değer taşıdığına inanılmakta ve İnsanlar ve İnançlar isimli program üzerine gerçekleştirilen araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

İlgili dokümanın, din eğitiminin farklı inançlara saygı duyma amacına uygun olan nitelikleri nelerdir?

İlgili dokümanın, din eğitiminin farklı inançlar hakkında bilgi edinme amacına uygun olan nitelikleri nelerdir?

İlgili dokümanın, din eğitiminin kendi inancını keşfetme ve geliştirme amacına uygun olan nitelikleri nelerdir?

4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi olmak üzere üç şekilde veri toplanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 41). Doküman analizinde yazılı kaynakların dışında film, video, fotoğraf vb. görsel malzemelerin de kullanılması mümkündür (A. Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 190). Yaptığımız araştırmada video kategorisine giren dokümanlar üzerine betimsel bir analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma dokümanlarının içeriği, Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. İnsanlar ve İnançlar Programının İçeriği

Sıra	Din/İnanç	Ülke/Şehir	İçerik	Süre
1	Animizm	Batı Afrika/Mali	Yağmur duası Kutsal dama ayini	27'
2	Hinduizm	Hindistan	Aghorilerin Karanlık ay töreni Ganga Aarti töreni	25'
3	Animizm	Batı Afrika/Mali	Kız isteme töreni Yetişkinliğe geçiş ritüelleri	26'
4	Sihizm	Kuzey Hindistan	Sih bir çocuğun vaftiz töreni	26'
	Budizm	Nepal	Maymunlar tapınağına yolculuk	
5	Animizm	Batı Afrika Hindistan	Bir gencin kötü ruhlardan arınma çabası Beyaz dulların Vrindavan şehrine sığınması	26'
6	Budizm	Hindistan Filipinler	Genç bir budistin tapınakta eğitim alması Bir cenaze töreni	26'
7	Hinduizm	Hindistan	Karni Mata tapınağında insanların farelere tapınması	26'
	Animizm	Tayland	Bir okulun açılış töreni	
8	Hinduizm Budizm	Nepal Tayland	Kumarilerin kız çocuklarını tanrıça kabul etmesi Ölen eşinin ruhunun iki dünya arasında sıkışıp kaldığını sanan adamın hikayesi	26'
9	Kandomle Umbanda	Brezilya	Kandomle inancına geçiş töreni Umbanda inancının ritüelleri	26'
10	Animizm	Brezilya/Amazonlar Filipinler	Farklı coğrafyalarda hasat ritüelleri	26'
11	Animizm	Amazonlar Filipinler	Cenaze töreni ve kız kaçırma Filipinler'de kız isteme töreni ve düğün	26'
12	Animizm	Brezilya	Ergenliğe geçiş ritüelleri	26'
13	Budizm	Tayland	Budistlerin ritüelleri	26'
	Hinduizm	Hindistan/Nepal	Hindu düğünleri ve Kast sistemi	

5. Araştırmanın Bulguları

Araştırma verileri, Skeie tarafından belirlenen din eğitiminin amaçları doğrultusunda analiz edilmiştir. Bulgular Skeie'nin (2006, s. 135) görüşleri dikkate alınarak,

- farklı inançlara saygı duyma,
- farklı inançlar hakkında bilgi edinme,
- kendi inancını keşfetme ve geliştirme,

şeklinde üç ana tema altında sunulmuştur. Veri setinden yapılan alıntılar programın bölüm numarasına göre B1, B2, B3 şeklinde kodlanmıştır.

5.1. Farklı İnançlara Saygı Duyma

Farklı inançlara saygı duyma ana teması altındaki bulgular, dinler/inançlar arası benzerlikler, inançlara ve inanç çeşitliliğine karşı saygı ve hoşgörü söylemi alt temaları ile sunulmaktadır.

5.1.1. Dinler/ İnançlar Arası Benzerlikler

İlkel kabilelerden modern toplumlara kadar insan hayatında din olgusu bir şekilde varlığını sürdürmektedir. İnsanın özündeki inanma ihtiyacı farklı Tanrılara ve varlıklara yönelişle kendini gösterse dahi, onlara yönelme biçiminde benzerlik göstermektedir. Dinler/inançlar arası benzerlikler, farklı inanca mensup kişilerin birbirine karşı empati ve anlayış geliştirmesinde kolaylaştırıcı olmaktadır. Nitekim, yaptığımız araştırmanın bulguları gerek tek Tanrılı gerek çok Tanrılı dinlerin/inanç sistemlerinin ibadet biçimlerinde ve ritüellerinde benzerlik olduğunu ortaya koymaktadır. Kutsalla olan ilişkinin teorik boyutunu pratiğe dönüştüren ibadetler ve ritüeller, genellikle kolektif bir tecrübe olarak tezahür etmektedir. Çünkü ritüeller, inancın sosyokültürel yaşam içerisinde sindirilmiş hâli olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2008, s. 270). Bu anlamda dans, müzik, ritim, meditasyon, sunak, secde, dua ve kurban pek çok inanç sistemine yer etmiş ritüellerdir. Ritüellerde, insanların din duygusunu özündeki bedensel ve düşünsel aktivite ile dışa vurduğunu görmek mümkündür.

“... Birçok sadu Tanrıların armağanı olduğuna inandıkları uyuşturucu otlarla meditasyon yapıyor ve tapınak çevrelerinde yaşıyorlar.” B13

“Dans, hem bu coğrafyanın hem de hasat ritüelinin kutsalı. Bu sebepten burada herşeyin muhakkak bir dansı vardır. 3 aşamadan oluşan bu dansla Tanrılarına, toprağa, ormana ve suya bağlılıklarını sunacaklar.” B10

“Kandomle inancında ibadet biçimi müzik ve danstır. Sözlü geleneğe ve ruhlara dayalı bu danslar sadece özel alanlarda ve kendi içlerinde yapılıyor. Dans, müzik, eğlence, tütün ve trans. ... Onlar Tanrılarına böyle ulaştıklarını iddia ediyorlar.” B9

Benzer şekilde kutsal zaman, kutsal mekân, kutsal kitap, kutsal içecek vb. hususlar çoğu inanç içerisinde yer almaktadır. Bu hususta, ilahi dinlerdeki kutsiyet tayininin diğer inanç sistemlerine de kaynaklık ettiği düşünülmektedir.

“-Kabbaslar (fareler), benim ailem, benim inancım. Bizler belki de bir sonraki hayatımızda yeniden buraya geleceğiz. Ben, buraya gelmeyi isterim. Bu kutsal varlıklardan (farelerden) biri olarak tekrar dünyaya gelmek büyük bir lütuf olur.” B7

“...Sihler, Altın Tapınak’ın etrafını dualarla tavaf edip kutsanıyorlar. ...Çocuk, kadın, erkek, tüm Sihlerin uzaklardan gelip her bir köşesine el yüz sürdüğü, suyuna dokunup içtiği, bahçesinde uyumayı onur saydığı Altın Tapınak”. B4

Dinî semboller, inanç sistemlerinin tamamında karşımıza çıkmaktadır. Çünkü sembolleştirme, insanın dünyayı anlamlandırma ve düşüncelerini ifade etmesinde kullandığı tabii bir yoldur (Kızıl, 2018, s. 327). Araştırma bulgularında dinî sembollerin benzerliği dikkat çekmektedir. Tütsü, ateş, zil, çan, maske, kostüm vb. semboller benzer pratiklerle farklı anlamlar ifade etmektedir.

“Sadu, Hindistan’ın din adamlarına verilen isim. Gizemli, çilekeş, avare münzeviler diye adlandırılıyorlar. Üzerlerindeki kırmızı, sarı ve turuncu kıyafetler vazgeçisi sembolize ediyor.” B13

Yine çoğu inanç siteminde dinî bir liderin ya da duacı, şifacı, büyücü gibi dinî bir figürün varlığı farklı inançların benzerliğini ortaya koymaktadır. Dinî liderlerin çoğunlukla yaşlı ve erkek olması dikkat çekmektedir. Bu durum bilgeliğin tecrübe ile ilişkili olduğu inancını göstermekte, ilahi dinlerdeki erkek liderlerin/peygamberlerin diğer inanç sistemlerine de örnek teşkil ettiği düşünülmektedir. Nadiren de olsa kadın liderlere de rastlamak mümkündür. Ancak böyle bir inanın temelinde, kadının ontolojik değerinden ziyade cinsel kimliğinin yer aldığı görülmektedir.

Doğum, ölüm, evlilik, ergenlik vb. tecrübelerin çoğu inanç sisteminde kutsanması, hatta hasat zamanı, baharın gelişi, yağmur yağması gibi tabiat olaylarının kutlanması din olgusunun

yaşamın her döneminde ve her tecrübesinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. İlgili bulgular, insan yaşamının din duygusu ile bütünleştiğini ortaya koymaktadır.

“Kıştan çıkıp bahara geçilen bu dönem, buralarda (Filipinler’de bir ada) köklü bir gelenekle kutlanıyor. ... Tüm yerel halk, hasat zamanı tezahür eden ve herşeyi kutsadığına inanılan bir gücün varlığını kabul ediyor. Çeşitli şekillerde kendini gösteren -bazen basit bazen de karmaşık- bu ritüeller insanlarla inandıkları bu güçler arasında yakın ilişkiler kurmayı amaçlar.” B10

İlkel toplumlarda dinî geleneğin aktarımında yazılı kaynaklardan daha çok sözlü öğretiler baskın durumdadır. Bu durum, o inancın diğer inançlar arasındaki tanınma düzeyini de olumsuz etkilemektedir. Kapalı bir toplumun inancı hakkında birincil kaynaktan bilgi edinmek ancak o inancın yaşandığı coğrafyada bulunmak ya da o inancın bir mensubu ile tanışmakla mümkün hâle gelmektedir. Bu anlamda medya yapımlarının farklı inançların varlığı konusunda farkındalık oluşturduğunu ve farklılıklar arası hoşgörüyü katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Bu tema altında yer alan bulgular, inançlar arası benzerliklerin inananlar arasında saygı ve hoşgörü oluşumunu kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır. Farklı inançlarda, kendi inancı ile yakın ve benzer pratikleri gözleyen izleyicilerin o inanca karşı empatik tutum geliştirmesi mümkündür.

5.1.2. İnançlara ve İnanç Çeşitliliğine Karşı Saygı ve Hoşgörü Söylemi

Araştırma dokümanları hem içerik hem de söylemi ile muhatap üzerinde farklı inançlara karşı saygının tesis edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bulgular, yayın içerisinde inanç farklılığı ya da inanç çeşitliliğinin olumlu bir söylemle konu edildiğini göstermektedir. Mesela inanç çeşitliliği, “inanç renkliliği” (B2) şeklinde ifade edilmektedir. Aynı şekilde özgürlük, hoşgörü, saygı, anlayış, dostluk, beraberlik vb. kavramların sıklıkla kullanılması, din eğitiminde amaçlanan farklı inançlara karşı saygı kazanımı için önem taşımaktadır.

“Animist olan bu insanların dua ederken bismillah dediğini duyuyoruz. Zaman, bu kurak coğrafyada inançları ve kültürleri dostane bir şekilde harmanlamış.” B3

“Bu coğrafyada Hinduizm ağırlıkta olsa da, Sihler bu tercihlerinden dolayı zorluk çekmiyorlar. Hem kendileri hem de kadınları gerek devletin her kademesinde gerek toplum içinde rahatlıkla yaşayıp çalışıyorlar.” B4

“Burada (Hindistan’ın Tibet sınırı) ilk dikkatimizi çeken bunca kültürün ve özellikle Budistlerin bu topraklarda son derece özgür ve rahat bir biçimde yaşayabilmeleri oluyor.” B6

Farklılıklar arası saygı ve hoşgörüyü tesis eden söylemlerin yanı sıra, dinî tutuculuk sergileyen inanç ya da toplumların tavrı da eleştirilmektedir.

“... Öyle ki aynı özgürlük ve hoşgörü ortamının Budist topraklarında yaşayan farklı inançlara sahip insanlara sağlanmaması bizi biraz düşündürüyor.” B6

Bulgular, farklı inançların toplumsal ve dini çeşitliliğe karşı geliştirdiği hoşgörünün vurgulandığını göstermektedir. Kadının çalışma hayatında yer bulması, kültürel ve dinî çeşitliliğin hoş görülmesi siyasî ya da toplumsal meseleler üzerinde inanç sisteminin etkisini ortaya koymaktadır. Burada yer verilen bulgular toplumsal yaşam üzerinde inançların saygı, hoşgörü ve özgürlüğü tesis ettiğini delillendirmektedir.

Programın sunumunda objektif bir dil kullanıldığı görülmektedir. Nadiren de olsa bazı uç dinî tecrübeler karşısında şaşkınlık ve dehşet ifadeleri kullanılsa da genellikle inançlar ve inanan kimseler hakkında yargılayan ve ötekileştiren bir dilden kaçınıldığı fark edilmiştir.

Araştırma verilerinde dikkat çeken bir diğer husus, ülkelerin dinî yapısı anlatılırken o ülke içinde yaşayan inançların nüfusa dağılım oranlarına da yer verilmesidir. Bazı ülkelerde nüfusun büyük bir çoğunluğunun tek bir dine mensup olmasına rağmen içinde barındırdığı çeşitliliğe

özellikle dikkat çekilmektedir. Bu durum, herhangi bir inancın sahip olduğu nicel üstünlüğün diğerlerine göstereceği hoşgörüyü engel olmadığını ispat etmektedir.

“...Bunların en önemlisi, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bu ülkede (Mali), özellikle de hâlen animist olan küçük toplulukların inanışlarını ve törenlerini özgürce yaşamaları. Bu anlayışı ve saygıyı dünyanın çok az yerinde görebilirsiniz.” B1

Aynı zamanda farklılığa ve birlikte yaşamaya ilişkin yayın dilindeki olumlu ifadeler, bu kazanımı destekler niteliktedir.

5.2. Farklı İnançlar Hakkında Bilgi Edinme

Araştırmaya konu olan dokümanlar, bugün dünya üzerinde var olan inanç sistemlerini muhataba tanıtmakta, hatta varlığından çoğu kimsenin haberdar olmadığı inançlar hakkında bilgi sunmaktadır. Bu husus, din öğretiminde göz ardı edilmeyecek bir öneme sahiptir. Çünkü din eğitimi alan kimselerin farklı inançları bilmesi ve anlaması önemlidir. Basılı materyaller dışında farklı inançlar hakkında bilgi edinmeyi sağlayan materyal sayısı ne yazık ki sınırlıdır. Hatta bazı alt inanç sistemleri hakkında, özellikle de ilkel kabilelerin mensup olduğu inançlar hakkında yazılı kaynak dahi bulmak güçtür. Bu sebeple ilgili dokümanların farklı inançlar hakkında bilgi sunduğu görülmektedir.

“Budizmin merkezindeki en önemli nokta, yaşama olan arzu ve ihtirasların bastırılmasıdır. Hiçbir hevese boyun eğmemek dünyevi zevklerden elini çekmek ve en sonunda kutsal emellere kavuşma durumu, yani Nirvana.” B6

“(Animistler) Birçok şeyin ruhlardan yönetildiğine inanıyorlar ya da her nesnenin bir ruhu olduğuna... Dogonlar, en sıradışı animistlerdir. Çünkü onlar sadece ruhlara değil, yıldızlara ve uzaylılara da inanıyorlar.” B1

“Sihizme bugün 20 milyona yakın insan inanıyor. Bu inanış özellikle başta Kast sistemi olmak üzere Hinduizm’in içindeki aşırılıklara karşı çıkıyor. Tanrı katında bütün ırk ve farklı dinlerdeki insanların eşit olduğunu söylüyorlar. Fakat Sihler de Hindular gibi reenkarnasyona inanıyorlar.” B4

“Aghoriler, 14. Yüzyıldan beri var. Bu tarikat Tanrı Shiva’nın müritleri olduklarını ve direkt Tanrıya bağlı olduklarını söylüyorlar. Yamyamlık başta olmak üzere her türlü kötü şeyi ibadet sayan Aghoriler günümüzde artık tüm bu tabulardan uzak yaşıyorlar.” B2

“Kandomle inancında ibadet biçimi müzik ve danstır. Sözlü geleneğe ve ruhlara dayalı bu danslar sadece özel alanlarda ve kendi içlerinde yapılıyor. Dans, müzik, eğlence, tütün ve trans. ... Onlar Tanrılarına böyle ulaştıklarını iddia ediyorlar.” B9

Bulgular, farklı inançlara ait bilgilerin, o inanca mensup olan kişilerin kendi dilinden ve kendi bakış açısından aktarıldığını göstermektedir. Bu durum her inancı kendi kaynağından öğrenme imkânı sunmaktadır:

“-Atalarımız bize binlerce yıl önce yıldızlardan gelip bizi seçti ve kutsadı. Büyük atalarımız bir uzay gemisi ile gelmişler. Rahiplerimizle konuşmuşlar. Onlara gökyüzü hakkında herşeyi anlatmışlar. Bizleri de kutsamışlar. Biz onların çocuklarıyız.” B1

“-Kabbaşlar (fareler), benim ailem, benim inancım. Bizler belki de bir sonraki hayatımızda yeniden buraya geleceğiz. Ben, buraya gelmeyi isterim. Bu kutsal varlıklardan (farelerden) biri olarak tekrar dünyaya gelmek büyük bir lütuf olur.” B7

Bulgular, insanoğlunda var olan inanma ihtiyacının ve eğiliminin taş, toprak, ay, yıldız vb. tabiat unsurları, hatta fare, maymun vb. bir hayvan ile cevap bulduğunu ortaya koymaktadır. Aslında bu durum, karşılanmayan dinî ihtiyaçların bir şekilde herhangi bir figür, nesne ya da varlıkla giderildiğini ispat etmektedir.

“Ruhlar bizim bağlılığımızdan emin olmak ister. Bu ritüelin en zor aşaması. Genç bir kızın kısa bir süre için kendinden geçmesini sağlarız. Yani onu ruhlara sunarız. Eğer yeniden uyanır kendine gelirse Tanrılar onu bağışlamış demektir. Ama uyanmazsa o Tanrıların yanına gitmiştir”. B10

“Burada (Filipinler) kızın evine erkek, ailesi ile gider ve kızı istemek için konuşulur... Ben de Kate’i almak için gidiyorum. Başımın üstünü örtüyle kapatacaklar. Çünkü kötü ruhlar böyle zamanlarda tepemizde dolaşır. Onlara görünmeden gitmem lazım. Çünkü onların nazarı deşebilir.” B11

İnsan aklını ve duygularını zorlayan ritüeller, belki de bu zorluk sebebiyle inanca mal edilmiştir. Çünkü insanın kendisinden üstün bir varlığa sığınma ve bağlanma ihtiyacı, kendi aklından üst bir mertebeye ve kendi sınırlarının üstünde bir sınırsızlığa erişme gayreti ile sonuçlanmaktadır.

“Beni mutlu eden şey bu: İbadet etmek. Ailem için, sevdiğim için, Tanrılar için ve kendim için. Ruhum aydınlandı. Buradan (Maymunlar Tapınağı) ayrılması zor ama gitmek zorundayım. Buda’nın benim yanımda olduğunu ve beni izlediğini biliyorum”. B4

“Nasıl Kumari (Tanrıça) seçildiğimi hatırlamıyorum. Kendimi bildim bileli bana “yaşayan Tanrıça” diyorlar. Kumari adayları odaya kapatılıp korkutuluyor. Ben (Kumari) seçildikten sonra kimseyle konuşmuyordum sadece ailemle iletişim kurabiliyordum. Dışarı çıkabildiğim zamanlar sadece belirli günlerde ve kucakta gezdiriliyordum. Yere basmam bile yasaktı. Zordu ama mutluydum”. B8

Bulgular, yayınların farklı inançlar hakkında bilgi sunmanın yanında o inançlara ait kimselerin duygularını aktardığını da ortaya koymaktadır. Yukarıda yer verilen bir Kumari’nin ifadeleri, onun çocuk yaşta çektiği fiziksel acı ve ruhsal sıkıntıya rağmen yaşadığı tatmin duygusunu gözler önüne sermektedir. Araştırma verileri, dokümanların farklı din ve inançların teorik ve pratik boyutunu tanımaya katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

5.3. Kendi İnancını Keşfetme ve Geliştirme

Araştırma verileri, dinler/inançlar arasındaki farklılıkları ortaya koyarak kişinin kendi inancını diğerleri ile kıyaslayarak keşfetmesine imkân sağlamaktadır. Diğer inançlarda var olan zorlu ritüeller ya da insan fıtratına sığmayan ibadetler, İslamı benimseyen kimselerin kendi inancına dair öz farkındalık kazanmasına yardım etmektedir. İslam için “akıl dini” nitelemesini ezber bir söylem olarak tekrar eden inananlar, farklı inançlarda yer etmiş uç uygulamalara şahit olarak kendi inancını bir şekilde yeniden keşfetme imkânı bulmaktadır. Daha önce kendi dinini başka dinlerle kıyaslama ihtiyacı duymayan ve kendi inancı üzerine düşünmeyen kimseler diğer inançları tanıdıkça kendi inançları hakkında daha derin duygulara sahip olmaktadır. Aşağıdaki bulgular, diğer inanç sistemlerinde yer bulan uç durumları örneklemektedir:

“Eşi ölen bir kadın bazen kendisi buraya (Vrindaman şehri) kaçıyor bazen de akrabaları tarafından buraya atılıyor. Kadın kocasını kaybettikten sonra uğursuz sayılıyor, hatta kocalarının ölümünden bile sorumu tutuluyor.” B5

“(Hindistan’da) Düğünün tüm masraflarını kadınlar yani gelinler karşılamak zorunda. Bu durum ne kadar Hindu geleneği gibi dursa da, aslında kadınların ne yazık ki ikinci sınıf insan olarak görülmesinden kaynaklanıyor. Burada kız çocuğu olan aileler bir nevi mahcup ve borçlu doğuyor gibi.” B13

“Kumari annesi: -Kızım o koltuğa oturabilmek için büyük zorluklardan geçti. Tanrıça olmak kolay değil, zor ama kutsal. Önce onlarca rahip tarafından tüm vücudu incelenip kusur olup olmadığına bakıldı. Sonra kesik hayvan başlarıyla dolu karanlık bir odada günlerce yalnız bırakıldı.

Cesaretini sınamak için karşısında korkutucu maskeli insanlar dans etti. Kızım bunları sakın bir biçimde atlattı ve nihayet Tanrıça oldu.” B8

İnanan kimselerin çoğu kendi inancını bilmemekte, dini yalın bir sosyo kültürel unsur olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda inanılan dine yönelik öğrenme isteği oluşturmanın bir yolu da, farklı inanışlardaki uç tecrübe ve kabullerin bilinmesidir. Bu sayede diğer dinlere ve kendi dinine karşı eleştirel düşünme becerisi geliştiren bireyler, olgunlaşmış bir dinî kimlik edinebilecektir.

Doğum, düğün, cenaze ve ergenlik insan yaşamının olağan dönemleridir. Çoğu inanç siteminde bu yaşantılar olağanüstü ritüellerle karşılanmaktadır. Bir kız isteme töreni, bir okulun açılış töreni, ergenliğe geçiş töreni birbirinden farklı inançlarda farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Bu hususta inançlar arası farklılıklar, kişinin kendi inancını değerlendirmesini sağlamaktadır. Mesela, Filipinler’de ölen kişiye saygı sebebiyle cesedin üzerine basılarak ona son sözlerin söylenmesi ve cenazenin bir ağacın üzerine bırakılması (B6) ya da Amazonlarda cenazenin bir salın üstünde nehre bırakılması (B11) gibi ritüeller, İslam anlayışı ile kıyaslandığında kabul edilemez gerçekliklerdir. Bu noktada, farklı inanışlardaki uygulamalar, kişiye kendi inancını da keşfetme fırsatı sunmaktadır.

Muhatabın inanç gelişimine katkı sağlayan bir diğer husus, yayınlarda İslam dini lehine ifadeler kullanılması ve İslamın dinî özgürlüğü tesis ettiğine dikkat çekilmesidir.

“(Brezilya’daki) Azınlıklar içerisinde Müslümanlar buradaki en sakın grup. Öyle ki gerçek bir Müslümanı tavır ve davranışlarından ya da mütevaziliklerinden dolayı hemen tanıyabiliyorlar. Yine çalışkanlıkları ile de ekonomiye katkıları büyük.” B9

“...Bunların en önemlisi, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bu ülkede (Mali), özellikle de hâlen animist olan küçük toplulukların inanışlarını ve törenlerini özgürce yaşamaları. Bu anlayışı ve saygıyı dünyanın çok az yerinde görebilirsiniz.” B1

Kişinin kendi inancını tanıması ve içselleştirmesi, din eğitiminde amaçlanan bir husustur. Aksi halde din algısındaki esneklik ve dinî bağlılık konusundaki gevşeklik, dinlerin/inançların yok sayılmasına kapı aralamaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere, günümüzde dünya görüşü ve yaşam felsefesi vb. kavramların din kavramına alternatif olarak ortaya çıkması bu çabayı doğrulamaktadır. Dolayısıyla bireyin kendi dininin dinamiklerinden kuvvet bularak inancını geliştirmesi önem taşımaktadır.

Araştırma bulgularında, farklı inançlardaki bazı kabullerin yine İslam dininin bakış açısı ile değerlendirildiği görülmektedir:

“İslam dini de bununla (büyü) ilgili net kurallar koymuştur. Çünkü büyü ve büyücülük Allah’ın haram kıldığı günahlar arasındadır. Hz. Peygamber’in “7 büyük günahtan sakının” buyurduğu günahlardan biridir. İslam dini insanlara dileklerini dualar yoluyla Allah’tan istemesini tavsiye etmiştir.” B9

“Buda inancında net olarak bir Tanrı kavramından söz edilmese de, insanların dikkatini çekmek için bu inancın ve inanca mensup olan insanların gizemli olduğu imajı verilir. Kuran ayetleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, akıl ve mantığa ters gelen birçok garip ibadet biçiminin olduğu söylenebilir. İnsanları kendi yaptıkları taştan ve topraktan heykellere ibadet etmeye sevk eden bu inanış kişileri tamamen inkârcılığa teşvik edebiliyor.” B13

Yukarıda yer verilen ifadeler, diğer inanç sistemlerinde yer alan ancak İslam dininde kabul görmeyen bazı durum ve davranışları örnekleyerek O’nun akla ve mantığa uygunluğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla ülkemizde sunulan din eğitiminde ağırlıklı olarak İslam dininin yer alması ve eğitim muhataplarının çoğunlukla İslam dinine mensup kimseler olması, araştırmaya konu olan dokümanların öğretim sürecinde kullanılabilmesini göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

TRT Belgesel kanalında yayınlanan İnsanlar ve İnançlar isimli programın din eğitiminde bir öğretim materyali olarak kullanılabilme durumunu anlamaya çalıştığımız araştırmada, ilgili dokümanların söylem ve içerik itibarıyla din eğitiminde kullanılabilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer konuda yapılmış bir diğer araştırma, din eğitimi veren derslerde medya haberlerinin kullanılabileceğini ve bu haberlerin ders konusu ile ilişkilendirilebileceğini ortaya koymuştur (Koç, 2021, s. 542).

TRT Belgesel, farklı inançlara karşı saygı ve hoşgörü söylemi ile muhatabın inanç ve ahlak gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu sebeple medyada yer alan yapımların kişilerin dinî kimliği ve manevi gelişimi üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Benzer şekilde medyanın gençlerin öznel kimliğine ve dinî kimliğine etkide bulunan bir rolü olduğu başka bir araştırmada ortaya koyulmuştur (Çetin, 2021, s. 137).

Araştırma sonuçları, İnsanlar ve İnançlar programının dinler/inançlar hakkında gerçekçi bilgi sunduğunu, bu programın yaşayan dinler/inançlar hakkında başvurulabilecek doğru bir bilgi kaynağı olduğunu göstermektedir. Başka bir çalışmada medyanın olumsuz bir araç olarak algılanmasına rağmen bilgi verme, eğitime, dinî kaynakları tasdik etme vb. rolleri bulunduğu ortaya koyulmuştur (Çetin, 2021, s. 137).

Medya, ortaya koyduğu yayınlarla din eğitime dolaylı olarak katkı sunmaktadır. Özellikle TRT'nin ortaya koyduğu yayınlar İslam kültürünün tanıtımında Türk yayıncılığı bağlamında ciddi bir paya sahiptir. Dinî içerikli yayınların yapımında sergilenen titizlik, akademik düzeyde işlev taşıyan materyallerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu anlamda din eğitiminde görsel/işitsel medya yapımlarının din eğitiminin amaç ve içeriğine uygun düştüğü takdirde bir öğretim materyali olarak kullanılabileceği ortaya koyulmuştur.

Din eğitiminin amaçlarına uygun olduğunu ortaya koyduğumuz İnsanlar ve İnançlar programı, din eğitiminde materyal değeri taşıyan bir yayın olarak tespit edilmiştir. Dokümanların içeriği, soyut düşünme becerisi edinmiş öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişim düzeyine uygun düşmektedir. Bu sebeple ilgili dokümanların ortaöğretim ve yüksek öğretim düzeyinde bir öğretim materyali olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Yayınların süresi, örgün eğitimdeki bir ders saatine sığacak uzunluktadır. İlgili yayınların eğitim sürecinde muhatabın dinî bilgi ve tutum edinmesini destekleyeceğini söylemek mümkündür. Ayrıca farklı inançları tanıma, onları kendi inancı ile benzerlik ve farklılıklar hususunda kıyaslama imkânı bulan öğrenciler eleştirel düşünme ve öz yansıtma becerilerini geliştirmektedir. Bu beceriler aynı zamanda öğrencilerin din duygusunun derinleşmesine ve dinî inancının olgunlaşmasına da imkân vermektedir.

Sonuç olarak, din eğitiminin çeşitli basamaklarında materyal kullanımının önemini ve gereğini ortaya koyan çalışmalar yapılması, görsel/işitsel materyal temininde medya yapımlarından yararlanılması için ilgili yayınların tespit edilmesi ve çalışılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Acar, A. (2021). Hafızadan kâğıda, kâğıttan ekrana dini eğitim ve informal öğrenme. *Dijital Yayıncılık ve Din Eğitimi*, 526-552. Ankara: Dijital Yayıncılık.
- Akyürek, S. (2011). Yaz Kur'an kursu öğrencilerinin "Görsel/İşitsel Materyal Seti II"ye ilişkin görüşleri. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011(12), 75-108.
- Altaş, N. (2022). *Din eğitimi* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Arslan, L. (2021). Dini içerikli dijital yayıncılıkta diyanet tecrübesi ve vizyonu. *Dini İçerikli Dijital Yayıncılık*, 291-308. Ankara: Dijital Yayıncılık.
- Arslan, M., & Adem, E. (2010). Yabancılara Türkçe öğretiminde görsel ve işitsel araçların etkin kullanımı. *Dil Dergisi*, (147), 63-86.
- Aziz, A. (1975). *Televizyonun yetişkin eğitimindeki yeri ve önemi*. Ankara: TÜRKİYE VE ORTA DOĞU AMME İDARESİ ENSTİTÜSÜ YAYINLARI.
- Baş, E. (2021). Çocuklara Hz. Peygamber'i tanıtmaya yönelik Türkiye'deki dijital platformlar hakkında tespit ve değerlendirmeler. *Dini İçerikli Dijital Yayıncılık*, 465-479. Ankara: Dijital Yayıncılık.
- Bilgin, A. (2019). Anlam değişimleri bağlamında "eleştiri" kavramının eleştirisi. *İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı = The Criticism Culture and Morality of Tolerance in Islamic Thought (International Symposium)*, 1, 45-53.
- Çetin, N. S. (2021). Gençlerin dini kimliğinde medya etkisi: İnönü üniversitesi iletişim fakültesi ve ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 137-152.
- Er, T., Elmas, A & Hızlı Sayar, G. (2018). Suç ve medya. *Etkileşim*, (2), 56-68.
- Furat, A. Z. (2019). Din eğitimi ekseninde Türkiye'de medya ve din araştırmaları. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 29-51.
- Güneş, A. (2018). Medyanın olumsuz din algısına etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 203-216.
- Güneş, A. (2017). *Din öğretimi materyalleri* (3. Baskı). İstanbul: DEM Yayınları.
- Karabulut, M. (2018). Disiplinlerarasılık bağlamında TRT ve şiir. *SUSBİD*, (11), 18-45.
- Kızıl, H. (2018). Dini sembolizm üzerine. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX(20), 327-351.
- Kocadaş, B. (2002). *Görsel medya ve şiddet kültürü (Orta öğrenim çağı gençliğinin şiddet eğiliminde görsel medyanın etkisi)-Malatya ili uygulaması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Koç, A. (2021). Bir öğretim materyali olarak medya haberlerinin din eğitiminde kullanılması. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 25(2), 521-546.
- Nazıroğlu, B. A. (2015). Din eğitiminin gerekliliği açısından dini medya okuryazarlığı. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, XV(2), 191-220.
- Nazıroğlu, B. A. (2020). Din eğitiminde temel kavramlar ve bilimselleşme. İçinde İ. Turan & B. A. Nazıroğlu (Ed.), *Din Eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Bilay Yayınları.
- Okumuşlar, M. (2007). Çokkültürlü toplumlarda din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme modeli. *Marife*, 7(2), 251-264.
- Okumuşlar, M. (2021). Din eğitiminin bilimselleşmesi/ne'liği. İçinde R. Doğan & R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi* (8. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Öztürk, B., & Çetinkaya, A. (2021). Pandemi döneminde bir eğitim aracı olarak televizyon: TRT Eba Tv. *İNİF E-dergi*, 6(1), 140-162.

- Skeie, G. (2006). Çoğulluk kavramı ve din eğitimi açısından anlamı. İçinde R. Kaymakcan (Ed.), & Ş. Arslan (Çev.), *Çokkültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi* (1. Baskı, ss. 135-153). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Şahin, İ. (2008). Dini hayatın ritmi: Ritüel ve müzik. *AÜİFD, XLIX(II)*, 269-285.
- TRT. (2022, Haziran 3). Yayın ilkelerimiz. Geliş tarihi 03 Haziran 2022, gönderen TRT website: <https://www.trt.net.tr/kurumsal/yayinilkelerimiz.aspx>.
- TRT Belgesel. (2022b). Hakkımızda. Geliş tarihi 13 Haziran 2022, gönderen <https://www.trtbelgesel.com.tr/hakkimizda>.
- TRT Belgesel. (2022a). İnsanlar ve inançlar. Geliş tarihi 13 Haziran 2022, gönderen İnsanlar ve İnançlar website: <https://www.trtbelgesel.com.tr/kultur-antropoloji/insanlar-ve-inanclar>.
- Yağlı, A. (2013). Çocuğun eğitiminde ve sosyal gelişiminde çizgi filmlerin rolü: Caillou ve Pepee örneği. *Turkish Studies, 8(10)*, 707-719.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2019). Medya ve çocuk istismarı. *Anasay, (10)*, 107-122.

Son Notlar

¹ Bkz. Müslüman Gibi Yaşamak <https://www.trtbelgesel.com.tr/insan-hikayeleri>, İnsanlar ve İnançlar, <https://www.trtbelgesel.com.tr/kultur-antropoloji>, Türkistan'da İslam <https://www.trtavaz.com.tr/program/turkistanda-islam/65894>, Maveria <https://www.trtavaz.com.tr/program/maveria/67578>, Aşkın Yolculuğu Yunus Emre <https://www.trt1.com.tr/askin-yolculugu-yunus-emre>.

A Document Analysis on the Instrumental Value of Audiovisual Media in the Religious Education

Saadet İDER

Extended Abstract

In multicultural societies, it's aimed to discover and deepen one's own faith as well as to recognize other faiths and develop a positive attitude towards them. Because the conflicts between different faiths are generally caused by the negative attitude toward the others. Religious education has a crucial role in preventing the tension among religions. For this purpose, the content of religious education should be suitable for developing empathy and respect for the other faiths. Besides, the content should be supported by the audiovisual teaching materials. Audiovisual material make the learning process more enjoyable and more permanent. For this reason, the relevant courses of religious education such as religious education, history of religions, current world religions should be presented with such materials. Another reason why the audiovisual materials should be used in religious education is that religious education is mostly based on theory. It should also include the practical aspect of religions. The religious behaviours of the believers of other religions, their religious feelings and motivation, and also their rituals should be presented in religious education. However, the educators avoid to use material in the courses. Moreover some think that it's unnecessary to teach about religion. On the other side, the learners' attention and motivation arise in the course by the help of teaching materials, especially by the audiovisual ones. One of the most effective ways of recognizing different faiths in religious education presented for this purpose is the use of audiovisual materials. It's difficult to develop a material helping the learners to reach aims only by the verbal or written resources. Thus, the audiovisual materials the learners' feelings and behaviours about their own faith and also the other faiths. In this sense, it's seen that audiovisual media reveals many broadcasts about different faiths. The media indirectly contributes to religious education with its broadcasts. Especially the broadcasts of TRT have a significant place in the promotion of Islamic culture among Turkish media. The meticulousness displayed in the production of broadcasts ensures the emergence of materials at the academic level. In this sense, benefiting the educational function of television broadcasts is a great opportunity for religious education. This research aiming to discuss the instrumental value of TRT broadcasts with religious content in religious education is a qualitative study on the program called People and Faiths on TRT Documentary Channel. The duration of broadcasts is long enough to use in one lecture of formal religious education. At the same time, the content of the documents is suitable for the cognitive and emotional development of the high school and undergraduate students who have acquired abstract thinking skills. It's possible to say that using such material in religious education will result in the religious knowledge and attitude for learners. In addition, the learners having the opportunity to recognize different faiths and compare them with their own faith in terms of similarities and differences develop their critical thinking and self-reflection skills.

In the study, in which we used the document analysis method, the data were evaluated with the descriptive analysis method. Research findings are presented under main three themes determined in line with the purposes of religious education: Respecting different faiths, gaining

knowledge about different faiths, discovering and developing one's own faith. Similarities between the religions are effective in developing empathy and understanding among the believers of different religions. The documents of the research introduce the faith systems that exist in the world and also provide information about the faiths of which many people aren't aware. This issue has an importance that cannot be ignored in religious education. It's necessary for the students of religious education to recognize and understand different religions and their believers. The findings of the research reveal that there are similarities in the forms of worshipment and rituals of both monotheistic and polytheistic religions/faith systems. Recognizing and interiorizing one's own faith is a matter of religious education. The flexibility in the religious interest and the laxity in religious commitment cause the ignorance of religion. The emergence of the alternative terms to religion and belief, such as worldview, philosophy of life, confirms it. Therefore, it's important for the individual to develop his faith by finding strength from the dynamics of his own religion. As a result of the research, it has been concluded that People and Faiths, the broadcast about different faiths on TRT Documentary Channel, is suitable for the purposes of religious education and can be used as a teaching material in the relevant courses of formal religious education.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed